

PERMANENTNO IZOBRAŽEVANJE UČITELJEV GEOGRAFIJE NA OSNOVNIH ŠOLAH

Jurij Kunaver^x

Stalno spremljanje razvoja lastne stroke je bila značilnost dobrih učiteljev tudi v preteklosti. Toda današnji čas hitrih sprememb in težav s spremljanjem razvoja družbe je narekoval, da je potreba po stalnem in dodatnem izobraževanju zapisana tudi v zakonu.

Sestavek ima namen obravnavati problematiko permanentnega izobraževanja učiteljev geografije, kot se je pokazala v različnih odtenkih v zadnjih letih. Od leta 1981 dalje se je organizacije tega izobraževanja lotila ljubljanska Pedagoška akademija in si pri tem nabrala nekaj izkušenj. Ta čas pa je bil vendarle prekratek, da bi mogli v celoti zaobjeti ves kompleks izpopolnjevanja znanja, ki je potreben v poklicu osnovnošolskega učitelja. Zato bo sestavek predvsem informacija o dosedanjih prizadevanjih, pa tudi razmišljanje o možnem razvoju te prepotrebne aktivnosti.

Za permanentno izobraževanje osnovnošolskih učiteljev že dalj časa skrbi Zavod za šolstvo SRS. Seminarje so pripravljale organizacijske enote Zavoda. Ta oblika ni predmet tega sestavka, lahko pa omenimo, da je bila vsebina teh seminarjev posvečena bolj organizacijskim in vsebinskim novostim v osnovni šoli, manj pa novostim v stroki in metodiki. Ni odveč poudariti, da je bila vsaka strokovna manifestacija Geografskega društva Slovenije seveda tudi oblika permanentnega izobraževanja za vse geografe.

Permanentno izobraževanje, ki naj bi ga organizirale kadrovske šole, v smislu določil zakona o usmerjenem izobraževanju (čl. 208), smo kot izvajalec razumeli takole. Permanentno izobraževanje organiziramo le v okviru lastne ustanove in s tem dopolnjujemo tudi delovne obveznosti. Realna možnost je organizirati enodnevni seminar, morda tudi dvodnevni za dve skupini. Vsako leto pripravimo nov program in tako lahko v naslednjem letu ponovimo prejšnji program. Seminarje lahko organiziramo dvakrat, največ trikrat na leto. Vsebinsko predavanje naj odseva novosti v stroki, domači in tuji, politične in ekonomsko geografske aktualnosti sveta oziroma njegovih sestavnih delov ter aktualno problematiko metodike pouka geografije. Četrta sestavina seminarjev naj bi bilo praktično delo, predvsem v popoldanskem času v obliki terenskega dela.

Program seminarjev

Vsebine seminarjev, ki smo jih izbrali, so se po našem mnenju ujemale z ožjimi pa tudi širšimi interesi pouka zemljepisa in osnovnošolskih učiteljev samih. V okviru prve tematike smo udeležence seznanjali s stanjem v Geografskem društvu Slovenije, z izdajo učbenikov, literature, učnih pripomočkov in z geografskimi prireditvami. V drugem sklopu smo doslej pripravili naslednja predavanja, ki so se nam zdela najbolj potrebna za sprotno izobraževanje in poglobljanje znanja: Političnogeografske razmere na Bližnjem vzhodu, Politične in ekonomskogeografske novosti v Afriki, v Srednji Ameriki, v Vzhodni Aziji ter v Oceaniji.

^x dr.geog., izr. prof., Pedagoška akademija, 61000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad 16, glej izvleček na koncu Obzornika

Metodično didaktična predavanja so bila naslednja: Ekskurzija kot oblika pouka pri geografiji, Voden opazovanje, Pogoji za uspešno realizacijo učnih načrtov in Pojmi pri pouku geografije.

Praktičnim potrebam učiteljev je bilo posvečeno tudi predavanje Orientacija in topografija za potrebe pouka geografije in obrambno vzgojo. Poseben celodnevni seminar pa smo organizirali z naslovom Organizacija in izvedba orientacijskih pohodov in tekmovanj.

V praktičnem delu smo izvedli vaje iz kartiranja funkcij in starosti hiš v mestnem naselju, vaje iz enostavnejših terenskih merjenj in vaje iz čitanja kart in določanja kontrolnih točk za orientacijski pohod. V tej zvezi so udeleženci obiskali tudi Geodetski zavod SRS in Zavod za družbeno planiranje Ljubljana.

Razlogi za takšno izbiro tematike so dokaj preprosti. Na področju ekonomske in politične geografije sveta je toliko sprotih novosti, da bi teoretično lahko organizirali seminarje vsako leto za vse učitelje geografije. Menili pa smo, da po območjih ves svet lahko obdelamo v treh do štirih letih in nato predavanja obnovimo.

Stalne novosti so tudi na metodičnem področju in zato ni zadrege za aktualno tematiko. Izpopolnjevanje iz terenskega in praktičnega dela se je izkazalo kot zelo nujno, saj ugotavljamo pomanjkljiv stik učiteljev s terenom. Tega se pogosto ogibajo, ker so za tako delo potrebne določene veščine. Del učiteljev ima še vedno težave z orientacijo, z uporabo topografskih kart, z uporabo kompasa, ne da bi posebej omenjali druge terenske geografske metode. V tem pogledu imajo pomanjkljivo znanje predvsem starejše generacije fakultetno izobraženih učiteljev ter diplomanti pedagoških akademij. Na splošno tudi velja, da učitelji geografije še niso dovolj angažirani pri pripravi in vodenju orientacijskih pohodov.

Ko smo programirali seminarje, nismo pomislili še na peto sestavino, ki jo imajo. Seminarji so potrebni tudi za medsebojno izmenjavo izkušenj udeležencev, torej za neke vrste medsebojno samoizobraževanje, ki je potrebno zaradi izvajanja istega programa dela v različnih razmerah. Učiteljem so medsebojni kontakti potrebni tudi zaradi različne izobrazbe, zaradi različne starosti in izkušenosti in zaradi različne samozavesti, ki so si jo pridobili pri svojem delu v lastni delovni organizaciji. Priznati moramo, da je ta del seminarja potekal spontano v okviru manjših skupin, žal pa ne organizirano, na primer v obliki skupinske dinamike. To je koristna izkušnja, ki je noben bodoči organizator ne bi smel prezreti. Je pa tudi tesno povezana s časovnim problemom, ki pesti vsakega organizatorja.

Tehnična izvedba seminarjev

Za seminar je bilo v danih razmerah na razpolago največ osem ur časa, v kar so všeti vsi odmori, tudi opoldanski. Za predavanja, diskusijo in terensko delo tako dejansko ostane le šest ur. V tem času je mogoče izvesti tri predavanja in zelo kratko terensko delo. Za tri predavatelje na Pedagoški akademiji je bila to še primerna obremenitev. Če pa bi načrtovali bolj intenzivno permanentno izobraževanje z več samostojnega dela udeležencev in več predavatelji, bi bilo treba seminar raztegniti na dva dni zaporedoma, ali pa na dva dni z večjim vmesnim časovnim razmakom. Bodoči organizatorji bi morali razmišljati prav o tem, kako pripraviti seminarje, ki bi udeležencem čim bolj koristili in bi bila izraba časa čim bolj racionalna. Pogosto se je zgodilo, da

za popoldanski del ni bilo več takega zanimanja kot za dopoldanski del, čeprav smo takrat navadno organizirali terenske vaje. Toda to velja le za manjšino udeležencev, čeprav je različna oddaljenost posameznikov od kraja seminarja zagotovo pomembna, tako za začetek kot tudi za zaključek seminarja.

Udeleženci so organizatorju za izvedbo seminarja plačali kotizacijo, s čimer naj bi bilo plačano tudi različno, čeprav nedefinirano gradivo. Obseg tega gradiva je bil različen, čeprav večinoma skromen, zlasti pa ni vseboval razmnoženih tekstov predavanj ali vsaj tez. To je bila verjetno najpomembnejša pomanjkljivost seminarjev.

Geografski seminarji so se odvijali v istem času kot tudi drugi na Pedagoški akademiji in so bili vsklajeni s šolskim koledarjem osnovnih šol. Zato so potekali v času zimskih počitnic in v zadnjem tednu avgusta pred začetkom šolskega leta. Seminar na temo orientacijskih pohodov smo postavili v spomladanski čas, tik pred začetek te dejavnosti na osnovnih šolah.

Vprašanje udeležbe

Po štirih seminarjih in po dveh ponovitvah si deloma že lahko ustvarimo neko predstavo o odzivnosti tistih, ki so jim seminarji namenjeni. Zato bomo to vprašanje nekoliko podrobneje analizirali, ker je odraz tako različnih razmer, ki danes vladajo v osnovni šoli, predvsem materialnih, kot tudi različne osebne zavzetosti učiteljev in njihovih predstojnikov. Je pa tudi odraz zakonskih določil, ki veljajo za osnovno šolo, in je končno tudi odraz zaupanja organizatorju seminarja. Zakonska določila obvezujejo učitelje, da se stalno izobražujejo in izpopolnjujejo. Zakon o osnovni šoli predvideva tudi izdajo podrobnejših določb o stalnem izobraževanju in izpopolnjevanju, vendar teh še ni. Zato je odločanje o udeležbi na seminarjih vendarle prepuščeno vodstvu šol, ki pa morajo pri tem upoštevati tudi svoje finančne možnosti. Na ravni srednjega usmerjenega izobraževanja je v členu 207 v tej zvezi precej bolj jasno povedano, da lahko programi za pridobitev izobrazbe vsebujejo tudi določen program za izpopolnjevanje. Upravičeno lahko pričakujemo, da bodo novi usmerjeni visokošolski vzgojno-izobraževalni programi vsebovali tudi to komponento. Smiselno bi bilo, da pri tem ne upoštevajo samo srednjega usmerjenega izobraževanja, temveč predvidijo tudi program izpopolnjevanja za osnovnošolske učitelje. Kajti višješolskim organizacijam se izteka obstoj in za vsakovrstno organizacijo strokovnega izpopolnjevanja bodo v bodoče v celoti odgovorne visokošolske organizacije.

Na vseh šestih seminarjih (dve ponovitvi) je sodelovalo 261 udeležencev ali povprečno 52 na seminar. Največ udeležencev je pritegnila ponovitev prvega seminarja s 76 udeleženci. Po enkrat se je seminarja udeležilo 111 učiteljev, po dvakrat 51 učiteljev, po trikrat 13 učiteljev, eden pa se je udeležil vseh štirih seminarjev. 176 učiteljev je prišlo iz 135 šol iz organizacijskih enot Zavoda SRS za šolstvo Kranj, Nova Gorica, Novo mesto, Ljubljana in Koper. V to območje je organizator poslal vabila na sleherno šolo, kar pomeni, da se je od 238 osnovnih šol odzvalo 135 šol ali 56% in od 331 učiteljev zemljepisa 176 ali 53%^x. Od 39 šol ožjega ljubljanskega območja je učitelje poslalo na seminar 22 šol ali 56%. Seminarja se je udeležilo enkrat ali večkrat 29 učiteljev.

^x Za statistične in stvarne podatke se lepo zahvaljujem Miri Verbič, samostojni svetovalki Zavoda SR Slovenije za šolstvo.

V primerjavi s širšim območjem je to natanko isti rezultat, kar v bistvu pomeni slabši odziv ljubljanskih šol.

Razpravljati o udeležbi je v tej fazi razvoja permanentnega izobraževanja pri nas morda še smiselno. Toda čim prej mora organizirani način izpopolnjevanja znanja postati sestavni del učiteljeve aktivnosti, in to na vsaki šoli in za vsakega učitelja. Zgornji pregled ima namen opozoriti tudi pristojne republiške šolske organe, da bi bil že sedaj lahko odziv večji, če ne bi bilo vmes tudi subjektivnega presojanja o potrebnosti te aktivnosti (to velja predvsem za vodstvo šol). Zato je potrebno pospešiti pripravo že omenjenih določb, po potrebi pa tudi spremeniti zakonsko besedilo. Zbrani podatki so lahko tudi napotilo geografskim društvom in zvezi ter njeni sekciji za pouk geografije. S takim prizadevanjem bomo krepili vlogo naše stroke kot celote. Pri tem ni mogoče mimo ugotovitve velike večine udeležencev seminarjev, ki so izražali zadovoljstvo, da nekdo misli nanje, jih od časa do časa združuje in ne samo izobražuje.

Programiranje s pomočjo ankete

Da bi mogli ustreči tudi željam udeležencev in z njimi primerjati lastne predstave o programu in izvedbi tega izobraževanja, smo vsakokrat izvedli ankete, ki so med drugim vsebovale tudi vprašanja "Katere teme še predlagate za obravnavo na seminarju?" Največ predlogov je bilo za teme iz aktualne politično gospodarske geografije, to je za obdelavo kriznih območij in aktualnih svetovnih problemov. Poseben interes je bil izražen tudi za prikaz demogeografskih in ekonomsko geografskih novosti v Jugoslaviji. Tem željam smo z dosedanjim programom skušali deloma že ustreči. Toda vsako od predavanih tem je mogoče še ponoviti, seveda obnovljeno, za nove interesente.

Učitelji so se v anketah zavzemali še za naslednje vsebine. Največkrat so izražali potrebo po praktičnem delu na terenu. V ospredju so topografija in orientacija, vaje iz kartiranja in terenskih meritev, izdelovanje skic, krokijev, pedoloških analiz, vaje iz klimatoloških in meteoroloških meritev in opazovanj. Precej je bilo predlogov za poseben seminar iz osnov geologije, natančnejše razpoznavanje kamnin in nekaterih geoloških značilnosti terena. Tudi varstvo okolja je bilo omenjeno. Seveda je dovolj zanimanja tudi za metodično-didaktične teme, kot so predstavitve novih učnih pripomočkov, naloge objektivnega tipa, priprava učnih sekvenč, priprava enodnevne ekskurzije itd. Udeleženci si želijo tudi priložnosti za razgovore o konkretnih metodično-didaktičnih vprašanjih in problemih.

Spraševali smo tudi o naslednjih stvareh. Ali je orientaciji in topografiji v učnih programih posvečenega dovolj časa? Ne-76 odgovorov, da-8 in brez odgovora 14. Ali imate pri svojih prizadevanjih podporo vodstva šole? Da - 64 odgovorov, ne - 0, delna podpora - 21, brez odgovora - 5.

Za orientacijo in topografijo je na razpolago premalo časa - 38 odgovorov. Šola je zelo slabo opremljena s pripomočki za topografijo in orientacijo - 36 odgovorov. Splošna pripomba pri tem je bila, da imajo učenci pri prihodu v šesti razred, ko so na vrsti matematična geografija, orientacija in topografija, preskromno predznanje.

Ali teoretično obvladate snov orientacije in topografije? Da - 28 odgovorov, ne - 4. Ali obvladate orientacijo in topografijo praktično? Da - 11 odgovorov, ne - 21. Ali ste kdaj aktivno sodelovali v tekmovalnih ekipah orientacijskih tekmovanj? Da - le trije odgovori. Ali sodelujete, oziroma vodite organizacijo orientacijskih tekmovanj na šoli? Da - 12

odgovorov, ne - 19.

Udeležencev nismo spraševali po izobrazbi. Splošno ugotovitev pa smo že zapisali, da si z znanjem, ki so ga pridobili v času študija iz topografije in orientacije, še ne morejo dovolj pomagati, kadar gre za konkretne naloge. V tem vidimo delni vzrok za preskromno vključevanje terena v izobraževalni proces. Zato ni dvoma, da bodo še potrebni taki seminarji. Toda doseči bi bilo potrebno predvsem to, da bodoči visokošolski vzgojnoizobraževalni program za geografijo zagotovi bolj temeljito in suvereno znanje teh in drugih veščin prihodnjim generacijam geografov.

Če bi se ob zaključku želeli ozreti še po drugih pobudah za organizacijo in vsebino izobraževanja iz geografije, bi bil seznam aktualnih tematik zagotovo še daljši. Bodoči organizatorji morajo temeljito pomisliti, katere teme bodo izbrali in kako jih bodo posredovali. Predvsem potrebujemo enoten in usklajen program permanentnega izobraževanja, ki ga ne bodo priznavale samo kadrovske šole kot glavni organizatorji, ampak naj bi bil preverjen tudi v znanstveni in šolski sekciji društva. Tudi izvedba seminarjev mora biti na visoki strokovni in pedagoško-didaktični ravni z upoštevanjem andragoških specifičnosti. Poleg uporabe najsodobnejših avdiovizualnih sredstev v bodoče nikakor ne bi smelo manjkati pisno in kartografsko gradivo.

Bodoči dolgoročni sistem permanentnega izobraževanja bi moral smiselno vključevati tudi akcije organizacijskih enot Zavoda SRS za šolstvo ter seveda naše nove zveze in njenih društev.

Zaključki

Potrebo po organiziranem permanentnem izobraževanju učiteljev geografije narekuje nagel razvoj stroke in družbe pa tudi želja po obnavljanju in izpopolnjevanju znanja, ki jo čutijo učitelji sami. Zato je treba organizacijskim in vsebinskim vprašanjem permanentnega izobraževanja posvetiti še več pozornosti.

- Največjo korist bodo učitelji od tega imeli le, če bo program upošteval tako trenutne kot tudi dolgoročne interese ter potrebe pouka geografije in naše družbe kot celote.
- Potrebujemo vsebinsko in organizacijsko izdelan plan. To hkrati pomeni, da bi moral vsaj minimalno upoštevati dejanske kadrovske razmere in imeti ambicije, da sčasoma vključimo v tovrstno izobraževanje slehernega učitelja geografije.
- Dosedanje izkušnje na Pedagoški akademiji v Ljubljani so ohrabrujoče. Toda še boljše rezultate bi dosegli, če bi se razširil krog sodelujočih in če bomo sposobni za seminarje pripraviti ustrezno gradivo.
- Vsebino je mogoče razdeliti na teme, ki zapolnjujejo vrzeli v sistematičnem znanju, ter na teme, ki se pojavljajo na novo. Še več kot običajnega spremljanja predavanj bi moralo v bodoče biti aktivnega sodelovanja udeležencev v kabinetnih in terenskih vajah.
- Močan poudarek zasluži poglobljanje znanja in veščin za delo na terenu. Znanje iz orientacije in topografije je še vedno nezadovoljivo, čeprav je pogosto pogoj za uspešno uporabo drugih terenskih metod.
- Tudi poglobljanju znanja iz sorodnih in pomožnih geografskih ved bi bilo koristno žrtvovati več časa.

- Sestavni in včasih tudi vodilni del seminarjev mora biti obravnava metodično-didaktičnih vprašanj, ki naj bodo čim bolj aktualna.
- Organiziranje seminarjev v obeh univerzitetnih središčih oziroma na geografskih oddelkih obeh univerz naj ne bo edina oblika in edini ter najprimernejši kraj zanje. Zato je treba predvideti tudi spremembe v kraju seminarja.
- Organizacija seminarjev permanentnega izobraževanja je v prvi vrsti naloga visokošolskih organizacij, toda podpirati je treba tudi morebitna podobna prizadevanja samostojnih geografskih društev za učitelje na njihovem območju.